



# ד תשובה

בס"ד

פרשת כי תצא, תשע"ז, מספר 1235

## "ונקלה אחיך לעיניך" - היחס לעבריין שריצה את עונשו

### אלישי בן-יצחק

בהמה או מלאך, ש"לא ישנו את תפקידם"; לא היה זה "אדם" העובד את ה' בחירות. יכולת האדם לחטוא טבועה בעומק מהותו ואיננה מתנתקת ממנו.

המסקנה העולה עד כה, כי העונש על חטאו של אדם הוא ערך שיש לשמור עליו, וחוטא צריך לבוא על עונשו.<sup>9</sup> אלא שהשאלה המתעוררת היא, מה דינו של חוטא שנענש וריצה את עונשו? כיצד להתייחס אליו; האם ריצוי העונש יש בו די? סוגיה זו מתעוררת מפעם לפעם בחברה הישראלית ביחס לעברינים שריצו את עונשם ומבקשים לפתוח פרק חדש בחייהם, אלא שאז הם נתקלים בכאלו שיזכירו להם את חטאיהם, וינופפו להם בעונש שריצו זה מכבר, אפילו לפני שנים ארוכות. דיון זה אכן מעורר, במידה מסוימת, סוג של שאלה האם נכון למחוק את עברו של העבריין כאילו לא חטא, או שמא זו תורת האדם, על חטאיו ועל זכויותיו, וכשם שלאדם צבורות זכויות, כך קיימות בו גם מגרעות ועוונות.

סוגיה זו אינה פשוטה, ודיון ממצה בה לא יסתיים כאן,<sup>10</sup> אולם את הדיון בסוגיה זו<sup>11</sup> נתחיל

<sup>9</sup> לא כאן המקום להתייחס לסוגיית שיקולי ענישה, ודרכי הענישה. די לנו אם נציין שמלאכת הענישה אינה מלאכה פשוטה כלל ועיקר, וכי יישומה מחייב שיקול דעת, זהירות ומתינות. ראוי למשל להזכיר את דברי הרב אליהו דסלר: "אלא יסוד כל עונשי בית דין הוא, שלא הטילה התורה על בית דין להעניש את החוטא בעונש המגיע לו, כי הש"ת בעצמו מעניש כרצונו, והרבה שלוחים למקום, אלא הכוונה שבית דין ילמדו דעת, ולזה די במה שהעונש (צ"ל שהעונש) כתוב בתורה, וישנה אפשרות, אפילו רחוקה, להוציאו לפועל. כגדר מה שאמרו חז"ל על בן סורר ומורה, שלא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר" (מכתב מאליהו, חלק ג, עמ' רצז).

<sup>10</sup> סוגיה זו נידונה בהרחבה במונוגרפיה שחיבר נחום רקובר, תקנת השבים – עבריין שריצה את עונשו, (תשס"ז, להלן: רקובר, תקנת השבים).

<sup>11</sup> לצורך רשימה זו יתמקד דיוננו כאן במעמדו של אדם מהיישוב שחטא וריצה עונשו. אחד הענפים המשתרשים מסוגיה זו היא שאלת מעמדו של איש ציבור שסרח; האם יוכל לשוב לתפקידו הציבורי? לדיון בסוגיה זו ראו מאמרי: "איש ציבור שריצה את עונשו והחזרה לתפקיד הציבורי", דף שבועי לפרשת ויקרא תשע"ג (מס' 1009), וראו גם רקובר, תקנת השבים עמ' 179-306; החלטה בבג"ץ 16/232 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' ראש ממשלת ישראל ואח' (פורסם בנבו), (8.5.2016). לדיון

הטלת עונש באה כאשר פרט בחברה הפר נורמה אסורה. לרוב תבקש הנורמה להבטיח את חירות הפרט, גופו ורכושו, או להגן על ערכים חברתיים<sup>1</sup> או דתיים.<sup>2</sup> מטרת רבות לענישה, ובכל מקרה ברי כי עבירה גוררת עימה סנקציה. אושיותיה של תפיסה זו נטועים כבר בחוק המקראי: כאשר התורה מצווה על עונש, היא מוסיפה לעיתים את הביטוי "לא תחוס עליו".<sup>3</sup> בדברי חז"ל בא עיקרון זה בכמה ביטויים, כגון: "שאינ מרחמין בדין";<sup>4</sup> "כל האומר הקב"ה ותן הוא – יותרו חייו",<sup>5</sup> או הרעיון שלא ראוי לאפשר לחוטא ליהנות מפירות חטאו "שלא יהא חוטא נשכר".<sup>6</sup> על התועלת שבהענשת העבריין אנו מוצאים גם במורה נבוכים שמשמיענו:<sup>7</sup>

ותועלת כל אלו מבוארת, שאם לא יענש החוטא והחומס, לא יסתלק נזק בשום פנים ולא יסתלק חושב להרע, ולא כשטות החושבים שהנחת דיני התשלומין הוא חמלה על בני אדם, אבל הוא אכזריות גמורה והפסד סדר המדינה. אבל החמלה הוא מה שצוה בו השם יתעלה "שפֹּטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ".

אפשר לקבוע כהנחת מוצא, שהעבירה, האדם והעונש כרוכים זה בזה. משחר האנושות אנו מוצאים את קיומו של המשולש "אדם – חוטא – נענש". יכולתו של האדם לחטוא מובנית, כנראה, במטען הגנטי שלו, עד כי אין מציאות של אדם שאינו חוטא, כפי שמלמדנו החכם באדם: "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא" (קהלת ז:כ), או כפי שמנתח לנו הרש"ר הירש כאשר הוא קובע:<sup>8</sup>

אלמלא יכול האדם לחטוא ואילו החטא לא היה מגרה אותו, הוא לא היה אדם אלא

\* עו"ד אלישי בן יצחק מרצה במרכז האקדמי שערי מדע ומשפט, ובעלים של משרד עורכי דין.

<sup>1</sup> כגון: בגידה, ריגול, ביזוי סמלים דגל, וכי"ב.

<sup>2</sup> כגון: חילול השם, שמירת שבת, זקן ממרה וכי"ב.

<sup>4</sup> ראו למשל: דברים יג:ט; יט:יג, כא; כה:יב.

<sup>4</sup> משנה כתובות ט, ב.

<sup>5</sup> בבא קמא נ ע"א.

<sup>6</sup> יבמות צב ע"ב. כלל זה מהווה תשתית להלכות

בענייני קנסות.

<sup>7</sup> רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ג פרק לה (בתרגום אבן

תיבון).

<sup>8</sup> בפירושו לבמדבר כח:טו.

בעלי תשובה מעוונם בפניהם".<sup>19</sup> הרצון שלא לבייש את העבריין או את מי שחטא<sup>20</sup> מהווה עיקרון חשוב במחשבת חז"ל. לעיתים מורה ההלכה להימנע מהענשת עבריינים ולהעלים עין ממעשיהם הרעים, שמתוך כך ניתן יהיה להשיבם למוטב.<sup>21</sup> לחלופין אנו מוצאים המלצה להקל בעונש, מתוך הנחה שההקלה היא שתשיב את האדם למוטב.<sup>22</sup>

השאלה היא עד כמה אדם מסוגל ליטול אחריות על מעשיו. דומה כי ברגישותם הבינו החכמים, שאם לא נניח לעבריין ונמשיך להזכיר לו את עברו, נפגע במוטיבציה שלו להשתקם; למה לו לתקן מעשיו, הרי הכתם דבק בו ואת הקלון כבר לא יצליח להסיר! משום כך אסרו זאת החכמים, והטילו סנקציות וביקשו מאתנו להתבונן קדימה. הרב סולבייצ'יק כאשר הוא נדרש למהות התשובה הוא כותב: "עיקר העיקרים של מהות התשובה הוא כי העתיד ירדה בעבר וישלוט בו שלטון בלי מצרים".<sup>23</sup> עיקרון זה צריך להנחות לא רק את השב בתשובה אלא גם את הסובבים אותו – שידעו שהחשוב הוא הרצון להתקדם והעיסוק בעתיד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:  
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>  
כתובת דוא"ל של הדף: [dafshv@mail.biu.ac.il](mailto:dafshv@mail.biu.ac.il)  
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

**f** [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)  
יש לשמור על קדושת העלון

**עורך: פרופ' יוסף עופר**  
**עורכת לשון: רחל הכהן שיף**

מפסוק המופיע בפרשתנו: "אַרְבָּעִים יָפְנוּ לֹא יִסֵּף פֶּן יִסֵּף לְהַפְתּוֹ עַל אֱלֹה מִכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אַחִיד לְעִינֶיךָ" (דב' כה:ג). הסיום "ונקלה אחיד לעיניך", המשובץ בפסוק העוסק בדין מלקות ובשיעורם, מוביל לאחת הדרשות המפורסמות: "ונקלה אחיד לעיניך, משלקה הרי הוא אחיד".<sup>12</sup> חז"ל תוהים על הצירוף של "ונקלה" ו"אחיד", שאינו מובן ואולי קשה, שכן מבקשים מאתנו לראות בעבריין "אח". הרי כל אחד מבקש להתרחק מעוברי עבירה,<sup>13</sup> ודווקא לאחד כזה צריך לקרוא "אח"? מכאן אולי קצרה הדרך לדרשתו של ר' שמעון בר יוחאי, שקבע "אפילו רשע גמור כל ימיו, ועשה תשובה באחרונה – אין מזכירין לו שוב רשעו, שנאמר "ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו".<sup>14</sup> ולא רק שאין מזכירין לו את עברו, אלא חז"ל רואים בהזכרת מעשיו משום "אונאת דברים".<sup>15</sup> כך משמיעה לנו גם המשנה: "כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים... אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים".<sup>16</sup> וכך פוסק הרמב"ם:

וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירן לפנינו כדי לביישו, או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה, הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הונית דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו.<sup>17</sup>

לאורך הדורות לא הסתפקו החכמים באיסור של הזכרת עברו של עבריין,<sup>18</sup> אלא מצינו אף סנקציות כנגד מי שעושה כן. כך למשל המהר"ם מרוטנברג מונה בין תקנות רבינו גרשום "חרם שלא לבייש

בחשיבות עברו הפלילי של אדם כשיקול למינויו לתפקיד ציבורי, ראו בג"ץ 92/6163 אייזנברג נ' שר השיכון, פ"ד מז(2), 229; כמו כן הובהר כי עברו של אדם הוא שיקול אחד מבין שיקולים נוספים שיש להביא בחשבון ראו: בג"ץ 14/3997 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' שר החוץ (פורסם בנבו) פסקה 29 (12.2.2015)

<sup>12</sup> ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא רפו.  
<sup>13</sup> ראו למשל: משנה אבות א, ז: "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע"; פרקי דרבי אליעזר כה; בבלי קידושין מא, א; סנהדרין קיב, ב; רמב"ם הלכות דעות ד, ו, רמב"ם מאמר תחיית המתים.

<sup>14</sup> קידושין מ ע"ב.  
<sup>15</sup> מקורו בציווי בויקרא כה:יד: "ולא תונו איש את עמיתו".

<sup>16</sup> משנה בבא מציעא, ד, י.

<sup>17</sup> רמב"ם הלכות תשובה ז, ח.

<sup>18</sup> לדיון בשאלה האם ניתן לחשוף מידע לצורך אזהרת הזולת ראו: חפץ חיים, הלכות לשון הרע, כלל י, והלכות רכילות כלל ט; וכן: איתמר ורהפטיג, צנעות אדם – הזכות לפרטיות לאור ההלכה, עמ' 197-274 (תשס"ט); הרב י"צ רימון, "לשון הרע לתועלת", מישורים ו, 13-40 (תשע"ב); הרב יואב שטרנברג, "פרסום מידע שלילי על אדם ברשתות החברתיות – בין ענישה להגנה", צהר מא, עמ' 117-133 (תשע"ז).

<sup>19</sup> שו"ת מהר"ם מרוטנברג דפוס פראג סימן אלף כב, וראו גם שו"ת בנימין זאב, סימן רפז.

<sup>20</sup> ראו למשל בבלי סוטה לב ע"ב: "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי: מפני מה תיקנו תפילה בלחש? שלא לבייש את עוברי העברה".

<sup>21</sup> שו"ת הרשב"א חלק ה, סימן רלח.

<sup>22</sup> שו"ת הריטב"א, סימן קנט; שו"ת מהר"י וייל, סימן יב.

<sup>23</sup> הרב יוסף דב סולבייצ'יק, איש ההלכה גלוי ונסתר, עמ' 96.